

Københavns Fremvæxt.

Af

Dr. William Scharling.

Samtidig med, at Resultaterne af Folketællingen den 1. Febr. d. A. ere blevne offentliggjorte og have konstateret den uhyre Udvidelse, som Hovedstaden, det samlede København—Frederiksberg med tilhørende Forstæder, har modtaget i det forløbne Tiaar, er der fra forskellige Sider fremkommet mere eller mindre mismodige Udtalelser om Tegn paa en kommende eller alt i Frembrud værende Tilbagegang. De aarlige Meddelelser om Antallet af ledige Lejligheder vise, at disses Tal iaar er større end det sædvanlige; fra Københavns finansielle Borgmester har der lydt Klage over, at Befolkningens Skatteevne ikke voxede i samme Forhold som dens Mængde, og i forskellige Dagbladsartikler er der bleven doleret over, at »Strøget«, det gamle Københavns Centrum, er bleven detroniseret og at Butikerne paa Østergade ere i Tilbagegang, uden at det egentlig tør paastaas, at der er fremstaaet et nyt »Strøg« af samme Betydning som det ældre og med en til dettes formentlige Tilbagegang svarende Fremgang. De her berørte Forhold have saa stor Betydning for Hoved-

staden, ja, indirekte for hele Landet, at de vel fortjene en nærmere Undersøgelse, og nogle Betragtninger i saa Henseende turde maaske være paa deres Plads netop nu. Jeg føler saa meget større Opfordring hertil, som jeg for 10 Aar siden har fremsat en Række Betragtninger over Københavns sandsynlige Fremtidsudvikling og nu kunde ønske at genkalde nogle af dem i Erindringen samt dertil at knytte nogle nye Bemærkninger.

I to Artikler i »Dagbladet« for den 22. og 24. April 1880, betitlede »København om tyve Aar«, tog jeg af den da nylig stedfundne Folketælling Anledning til at undersøge Hovedstadens mulige og sandsynlige Fremvæxt i Resten af Aarhundredet saa vel som Betingelserne for, at Muligheden skulde blive til Virkelighed. Det betragtedes dengang utvivlsomt af de fleste Læsere som en optimistisk Overdrivelse, da jeg gjorde gældende, at der var ikke blot Mulighed, men Rimelighed for, at Hovedstaden (o: København—Frederiksberg, hvorimod Sundbyerne og Utterslev ikke droges med ind under Betragtningen) ved Aarhundredets Udgang vilde have en Befolkning af 400,000 Mennesker, idet jeg ansaa det for sandsynligt, at det i 1880 konstaterede Folketal af ca. 261,000 Indb. i 1890 vilde være voxet med ca. 65,000 til 326,000 Indb. Nu viser det sig, at Virkeligheden har overtruffet min Beregning ikke saa lidt; den 1. Febr. d. A. talte København over 312,000, Frederiksberg henved 47,000 Indb., tils. altsaa over 359,000 Indb. eller en Tilvæxt af ca. 98,000 Indb. Den betydelige Forøgelse af Tilvæksten ud over det Forudsatte skyldes baade Byens egen Væxt ved Fødselsoverskud og Tilflytningen til Byen fra det øvrige Land;

medregnes Sundbyerne og Utterslev, har Tallet af Tilflyttede i 1880—90 udgjort ca. 57,000 (mere end Bortflyttede og Udvandrede), medens jeg ikke havde ment at turde paaregne mere end ca. 44,000 for København—Frederiksberg. Og derhos har Fødselsoverskudet været endog betydelig større, end af mig paa Grundlag af den foregaaende Tids Erfaringer paaregnet.

Mine Artikler af 1880 gik ud paa at paapege, at der, for at den angivne Tilvæxt-Mulighed (navnlig Indvandringen) skulde blive til Virkelighed, maatte være visse Betingelser tilstede: »Hovedstaden maa ikke blot byde den saaledes (fra Landdistrikterne) tilstrømmende Befolkning de fornødne Existensbetingelser, men endog tilbyde den saadanne i fortrinligere Grad end andre med den konkurrerende Samfund. I første Linje konkurrerer nemlig de andre Købstæder med den om at drage Landbefolkningens Overskudstilvæxt til sig . . . Og kun dersom København vedbliver at overgaa de øvrige Købstæder i Udfoldelsen af industriel og kommerciel Kraft og Foretagelsesaand, vil den kunne øve den større Tiltrækningskraft paa den Befolkning, der søger sig et nyt Hjem og en ny Virksomhed, som den større Masse naturligen prædestinerer den til at øve fremfor de i Kapitalkraft saa vel som Masse svagere Købstæder. — Men det er ikke blot Købstæderne, som konkurrere med København om at drage Landets Overskudsbefolkning til sig; begge maa endvidere konkurrere med Udlandet herom. Kunne de ikke ved nye Foretagender og stedse voxende Virksomhed byde den overflødige Arbejdskraft Sysselsættelse og dermed tillige byde den nævnte Befolkning tilstrækkelig fristende Levevilkaar, vil den søge til Udlandet, de nærliggende Nabolande

eller det fjerne Amerika . . . Skulle disse Kræfter saaledes kunne bevares for Landet, maa Købstæderne, maa fremfor Alt Hovedstaden, kunne yderligere udvikle sit Virksomhedsomraade og udvikle baade sin Industri og sin Handel med Energi og klog Benyttelse af de forhaandenværende Forhold.

Spørger man nu, hvorvidt disse Betingelser i det forløbne Tiaar have været tilstede, kunde det synes, at Svaret ubetinget maatte lyde bekræftende, eftersom Hovedstaden faktisk har modtaget ikke blot den i Udsigt stillede, men endog en større Tilvæxt. Imidlertid tilstaar jeg, at de anførte Betingelser efter mit Skøn kun delvis have været tilstede, og at den stærke Tilvæxt, som Byen har faaet, derfor ogsaa forekommer mig at være gaaet ud over det Naturlige og Berettigede. Denne Antagelse støttes da ogsaa ved det Faktum, at der i det sidste Femaar er indtraadt nogen Reaktion mod den overordentlig stærke Tilvæxt i det første Femaar: 1880—85 voxede Staden København med ca. 45,200 Indb. eller gennemsnitlig aarlig 3.58 pCt., 1885—90 kun med 32,300 Indb. eller 2.21 pCt. aarlig. Og de Klager, som nu med Føje lyde over en forholdsvis ringere Skatteevne — i 1880 var den antagne Indkomst pr. Skatteyder 2615 Kr., pr. Individ i Kommunen 312 Kr., i 1888 derimod kun henholdsvis 2479 Kr. og 274 Kr. —, over det store Antal af ledige Lejligheder og over de ugunstigere Butiksforhold »paa Strøget« tyde i samme Retning.

Sagen synes at være den, at de foran angivne Betingelser for Københavns fortsatte Fremvæxt synes at have været tilstede ikke just absolut, i og for sig, men kun relativt, d. v. s. Forholdene have i København ikke

været særlig gunstige, men kun mindre ugunstige end andet Steds. Der har, til at begynde med, været et større Overskud af Befolkning her i Landet end i det foregaaende Tiaar, og ét Sted har dette Overskud maattet søge at komme an. Medens hele Landets Fødselsoverskud i 1870—79 var ca. 224,000 eller ca. 12.5 pCt. af Folketallet i 1870, har det i 1880—89 været over 276,000 eller ca. 14 pCt. Til Trods for den stærkt tiltagende Udvandring — der udvandrede til Amerika og andre Verdensdele i 1880—89 ca. 77,000 eller mere end dobbelt saa mange som i 1870—79 (ca. 36,000) — har der saaledes i det sidste Tiaar været ca. 200,000 Mennesker at skaffe anbragte imod ca. 184,000 i det foregaaende Tiaar. Overfor den i og for sig saa betydelige Forøgelse af Udvandringen tør man da næppe slutte, at det er særlig gunstige Forhold her hjemme, der have bevirket, at ikke endnu Flere ere dragne bort og at Hjemme-Forøgelsen er bleven større end i 1870—79. Det er snarest de andetsteds ligesaa fuldt som her trykkede Forhold i Midten af 80erne, der have forhindret Udvandringen fra at tage endnu stærkere Fart; under det almindelige økonomiske Opsving i 1880—82 steg Udvandringen succesivt fra 5,658 til 7,985 og 11,614 — men derefter gik den Aar for Aar tilbage til kun 4,346 i 1885. Først i 1887—88 har den med det genopvaagnende større Liv i Forretningerne atter taget Opsving. Under disse Omstændigheder er det da ikke saa lidt, naar Udvandringen i sidste Tiaar har bortført mere end dobbelt saa mange her fra Landet som i det foregaaende Tiaar, og der maatte vistnok have været et betydeligt større Tryk paa Befolkningen for at have

drevet den til at benytte Udvandring i større Omfang, end sket er.

Af de tiloversblivende ca. 200,000 Mennesker, som skulde finde deres Underhold her hjemme, har nu Landbruget kun havt Brug for en ringe Del. Den mere almindelige Brug af Maskiner i Landbruget, Overgangen til Mejeridrift i større Stil, Oprettelsen af Andelsmejerier m. m. betegner alt en Besparelse af personlig Arbejdskraft, og de særdeles trykkede Forhold, hvorunder vort Landbrug siden 1882 har arbejdet, har opfordret til at benytte sig deraf i saa stort Omfang som muligt. Under disse Omstændigheder kan det ikke undre, at Landdistrikterne i dette Tiaar ikke have kunnet optage mere end knap 30,000 Mennesker, — hvoraf endda ca. 5000 komme paa saadanne købstadlignende Pladser som Esbjerg, Struer og Herning m. fl. — hvad der nærmest skyldes den fremadskridende Opdyrkning af Vest- og Midtjylland. I enkelte af Øernes Amter er Befolkningen i Landdistrikterne endog aftaget, i de andre er den kun tiltaget meget lidt.

Det Overskud af Befolkningen, som ikke har villet bestemme sig til Udvandring, har saaledes ikke havt anden Udvej end at ty til Byerne. Købstæderne have da for deres Vedkommende vistnok absorberet saa stor en Del af Befolkningens Tilvæxt, som man med Rimelighed kunde vente, idet de i dette Tiaar ere voxede med henved en Fjerdedel; navnlig ere de større Byer — Aarhus, Odense, Aalborg, Kolding — tiltagne med imellem 30 og 40 pCt., altsaa i lignende Forhold som København, medens enkelte af de mindre paa Grund af særlige Forhold endog ere voxede langt stærkere, saaledes Frederikshavn 62 pCt., Skive og

Holstebro ca. 48 pCt. Da nu en stor By altid tiltrækker stærkere end Smaabyer, dels fordi man almindelig tror, at man i de større Forhold vil have lettere ved at finde en Plads og en Virksomhed, dels fordi den i forskellige Retninger har Behageligheder, Adspredelser o. desl. at byde fremfor hine, tør den overordentlige Tilvæxt, som Hovedstaden har havt i det sidste Tiaar, af mere end 100,000 Indb., næppe tages som Bevis for, at Byens Erhvervskilder ere tiltagne i et saadant Omfang, at der har været Trang til eller dog Brug for 100,000 Mennesker mere end for ti Aar siden. Tvært imod maa vistnok det Modsatte siges at have været Tilfældet.

Ganske vist har Hovedstadens Industri vedblivende udvidet sig i dette Tiaar, men det er dog saare lidt, som Statistiken har at berette om nye, større industrielle Foretagender, beregnede paa at arbejde for et ikke-københavnsk Marked. Og ganske vist er Københavns Handel og Skibsfart voxet i de sidste 10 Aar, — men næppe i et til Befolkningens Tilvæxt svarende Forhold. Og særlig gælder dette, naar man ser bort fra Byens eget voxende Forbrug og fæster Blikket paa det Arbejde, som igennem Fragtfart og Mellemandel ydes til Andre og betales af disse. M. a. O.: Hovedstadens forøgede Arbejdsvirksomhed skyldes for en væsentlig Del dens egen Væxt og de Krav, denne stiller, mindre derimod en Udvidelse af den Virksomhed for Andre, som lønnes og betales af disse. Byen har derfor utvivlsomt i en ikke ringe Grad levet, saa at sige, af sig selv, medens der netop krævedes Aabningen og Udvidelsen af Erhvervskilder, der udefra bragte Fortjeneste og Indtægter til Byen.

Man gøre sig engang klart, hvoraf en stor By lever. For en ikke ringe Del leve dens Indbyggere gensidig af hinanden, d. v. s. af det Arbejde, som de gensidig udføre for hinanden, idet Arbejde betales med Arbejde. Ved dette gensidige Arbejde skaffer Befolkningen en væsentlig Del af sine Fornødenheder tilfredsstillende. Ved dette Arbejde skaffer man gensidig hinanden Husly, Bohave, Beklædning, Undervisning, Adspredelser, Indforskrivning og Tilbringning af Varer, Tilberedelse af Spise- og Drikkevarer (Bagere, Bryggere, Slagtere, Restauratører, Værtshusholdere o. m. A.), personlige Tjenesteydelser af forskellig Art m. m. m. Og i samme Forhold, som Befolkningen voxer, voxer Omfanget af det Arbejde paa disse forskellige Virksomhedsomraader, som kræves udførte; de 100,000 ny tilkomne Indbyggere fordele sig derfor naturligen over disse paa ganske samme Maade som den forud eksisterende $\frac{1}{4}$ Million, og for disses Vedkommende kunne de lige saa godt leve af hinanden, som hine. For saa vidt giver en Bys Væxt den selv Næring, og dersom Befolkningens Fornødenheder indskrænkede sig til de foran nævnte og tilsvarende, vilde der aldeles ingen Grænse være for dens Væxt. Men ud over hine har den fremdeles andre, meget væsentlige og omfattende, Fornødenheder, som kun kan tilfredsstilles ved et Arbejde for Andre end Byens egen Befolkning, navnlig Trangen til Levnetsmidler eller dog Raastofferne hertil saa vel som til Raastoffer til dens industrielle Virksomhed. Det er Nødvendigheden af at skaffe disse Genstande ved Arbejde for Andre, m. a. O. Omfanget af de Erhvervskilder, som Byen har udenfor sig selv, som sætter Grænser for dens

Væxt. Og dette Arbejde vil i nærværende Tilfælde væsentlig sige: Arbejde for Udlandet.

Det blev i mine førnævnte Artikler i 1880 gjort gældende, at »det, der vil kunne sætte København i Stand til at fastholde de Kræfter, der ere i Bevægelse bort fra Landdistrikterne, er en livskraftig Industri, som ikke frygter Udlandets Konkurrence, men tvært imod kan møde denne paa dens eget Marked eller i alt Fald paa neutrale Markeder, og frem for Alt en Handelsvirksomhed og Fragtfart, som gør København til det, den bør være, Stapelplads for Østersøen og Bindeleddet mellem denne og Nordsøen ... København«, fortsættes der, »har hidtil levet af at være Hovedpladsen for Danmarks Ind- og Udførsel; dette kan være tilstrækkelig Basis for en By paa et Par hundrede tusinde Indbyggere; men denne Basis er omtrent given og kan ikke hurtig voxe op til at bære det Dobbelte, saa meget mindre, som de fremvoxende Købstæder mere og mere ville begrænse Hovedstadens Virksomhed paa dette Omraade«. De forløbne ti Aar turde have bekræftet Rigtigheden heraf. Landbefolkningen er i dem kun tiltaget med knap 2 pCt.; fra 1,405,000 er den voxet til 1,434,000; og dens Velstand er i dette Tiaar snarere bleven ringere end større. Høstens samlede Pengeværdi, der i 1879—81 gennemsnitlig var henved 300 Mill. Kr. aarlig (1880 endog over 340 Mill. Kr.), har i 1887—89 gennemsnitlig kun været ca. 257 Mill. Kr., uagtet Produktionen og Høstudbyttet ikke har været i Tilbagegang, og den samlede Overskudsudførsel af Landbrugets Hovedprodukter, Kreaturer, Fedevarer og Korn (Mel), som i 1880 havde en Værdi af ca. 108 Mill. Kr.

og i 1880—81 gennemsnitlig af ca. 100 Mill. Kr., har i 1887—88 gennemsnitlig kun haft en Værdi af ca. 88 Mill. Kr.

Under disse Forhold og med fornødent Hensyn til de større Købstæders betydelige Væxt er der næppe Grund til at antage, at Hovedstadens Virksomhed som Mellemand imellem det danske Landbrug og Udlandet saa lidt som dets egne Tjenesteydelser overfor Landbruget i 1890 skulde vise sig som stort rigere Erhvervs-kilder end i 1880. Og at Hovedstadens Exportindustri, Fragtfart og Mellemandhandel have udviklet sig saaledes, at de afgive den fornødne Existensbasis for en Tilvæxt af 100,000 Indb., er der efter de i saa Henseende foreliggende Data næppe heller Grund til at antage. Der bliver saaledes kun den Mulighed tilbage, at Byen i væsentlig højere Grad end tidligere har levet af og paa sig selv, af og paa sin egen Tilvæxt. Dette lader sig naturligvis gøre for en Tid, — men ogsaa kun for en Tid. Det er i saa Henseende de store Byggearbejder, som blive den voxende Befolknings egentlige Tilværelsesbasis. En stærk Tilstrømning til en By kræver selvfølgelig Opførelsen af mange nye Boliger, og selve Opførelsen af disse drager atter, ved det Underhold, de give saa Mange, nye Indvandrere til sig. Man tænke blot over, hvor mange Kræfter en omfattende Byggevirksomhed lægger Beslag paa og giver Underhold til: i første Linie Murere, Tømrere, Bygningssnedkere, Malere, Skiferdækkere, Glarmestere, Jernstøbere, Smede, Vognmænd o. s. fr., dernæst den Række af Handlende, Beværtere, Udskænkere osv., der betjene hine og hvem de nye Bygninger, efterhaanden som de rejses, kalde paa med kun altfor mange Udsalgssteder og Butiker. Men

alt dette lever i Virkeligheden kun paa den Kapital, som Hovedstaden selv alt forinden var i Besiddelse af eller i Løbet af disse Aar yderligere har sparet op, og som den ny tilkommende Befolknings Arbejde gaar ud paa at omdanne til — Boliger for dem selv. Det er en Kapital af mindst 200 Mill. Kr., som i disse ti Aar er bygget op i København — i 1878—87 ere alene Prioritetsbehæftelserne i København (eksklus. Frederiksberg) voxede med 187, Mill. Kr. —, og denne Kapital har selvfølgelig kun Værdi under den Forudsætning, at der nu ogsaa er og — selv om Byggeriet skulde standse, fordi Tilstømningen ikke kan blive ved i det Uendelige uden en virkelig, selvstændig Existensbasis for de ny Tilkommende — vedblivende vil være Brug for og Underhold til en saa stor Befolkning i København.

Naturligvis kan det fremdeles en Tid blive ved at gaa paa samme Maade, — saa længe Københavns fra tidligere Tids Virksomhed opsamlede Kapital strækker til. Men det vil være klart, at det kun kan holdes gaaende, saafremt enten Byggevirksomheden byder de samme Kræfter som hidtil Beskæftigelse og Underhold, fordi der fremdeles til andre Virksomheder haves Brug for ny tilkommende Arbejdskræfter, hvem der maa skaffes nye Boliger, eller ogsaa disse sidste paa samme Maade som før hine leve af og ved selve Byens Udvidelse, fordi disse nu have faaet anden Sysselsættelse og Fortjeneste. Man tænke sig, at det en Dag mærkes, at København ikke byder Existensbetingelser for en større Befolkning, end den alt har, og derfor enten Tilstømningen udefra hører op eller Kapitalen siger stop og ikke mere søger Anbringelse i nye Beboelseshuse, hvorledes vil det da gaa? Man vil omtrent kunne faa

Svaret herpaa ved at tænke sig Murerstriken permanent og derhos udstrakt til alle de beslægtede Virksomheder, som allerede nu ere blevne mere eller mindre berørte deraf — og ved derhos at erindre, at der i saa Fald ikke er nogen Strikekasse til at underholde de Arbejdsløse for. Og selv om Befolkningens Tilvæxt ikke just standser, vil det meget muligt kunne blive nødvendigt at standse Byggeriet. Aftager nemlig Velstanden, vil det nu forhaandenværende Husrum vise sig tilstrækkeligt til en ikke lidet talrigere Befolkning. Mange Familjer, som hidtil have haft 2 eller 3 Værelses Lejligheder, rykke da sammen og tage til Takke med henholdsvis 1 og 2 Værelser o. s. fr. Sker dette i noget større Omfang, vil det snart blive overflødigt at bygge mere, selv om Befolkningen voxer.

Men en saadan Udvikling kan meget let indtræde, dersom der ikke aabnes vor Hovedstad nye Virksomhedsomraader eller dens Erhvervskilder ikke faa et nyt og frisk Opsving. Thi en By, der i længere Tid for en væsentlig Del lever af og paa sin i gunstigere Tider opsparede Kapital, saa at den samme Fortjeneste efterhaanden skal spredes paa flere Hænder, bliver nødvendig efterhaanden en mindre velstaaende, for ikke at sige fattigere, By. Og at København i det sidste Tiaar er bleven mindre velstaaende og Velstanden mindre almindelig end før, lader sig desværre ikke betvivle, og de i saa Henseende foreliggende Data bekræfte det foran udviklede Antagende, at Hovedstaden i de senere Aar for en ikke ringe Del har levet af at omsætte sin Kapital i Nybygninger. Det fremhævedes af Borgmester Borup, at Antallet af nye Skatteydere i flere Aar kun har været omtr. halvt saa stort, som Antallet af ny tilkomne

beboede Lejligheder. 1882—88 er der aarlig kommet omtr. 2500 nye Lejligheder til, men kun omtr. 1500 Skatteydere; i 1889 steg de beboede Lejligheders Tal med over 2300, men Skatteydernes Tal kun med 450, og i 1890 formenes Forholdet at stille sig endnu ugunstigere. Altsaa: af de ca. 2500 Familjer, der aarligt ere komne til, have kun de 1500, i 1889 endog kun $\frac{1}{5}$ naaet op til en antagen Indtægt af 800 Kr. eller derover! Da det nu er statistisk oplyst, at den aarlige Gennemsnits-Fortjeneste (o: for det store Flertal) for en Haandværks-svend er 900 à 1000 Kr. og selv for en Arbejdsmand, naar ogsaa hans Hustru har industrielt Erhverv, overstiger 1000 Kr. og ved andet Arbejde kan anslaaes til 900 Kr., saa tyder denne Ansættelse til Indkomstskat, saafremt den tør anses for paalidelig, paa, at en meget stor Del af de ny tilkomne Familjer ikke har havt stadigt Arbejde Aaret rundt eller at deres Arbejde overhovedet ikke har haft nogen stor Værdi for Samfundet. Herpaa tyder end mere det alt ovenfor fremhævede Faktum, at den antagne Indkomst — og selv om det enkelte Aars Indkomstansættelse næppe kan anses for ganske paalidelig, bliver Forholdet imellem de enkelte Aar dog ret paalideligt — fra 312 Kr. pr. Individ i 1880 er gaaet ned til 274 Kr. i 1888. Og de af Borgmesteren givne Oplysninger om Skatteforholdene i 1889—90 synes at tyde paa, at Resultatet endog vil vise sig endnu ugunstigere i disse Aar. Og det er næppe blot Konverteringerne og et enkelt Aars daarlige Høst, der bevirker dette; Grunden ligger utvivlsomt dybere og maa søges i selve Byens Udviklingsforhold i det sidste Tiaar og navnlig i dettes sidste Halvdel.

At disse Forhold ikke have været gunstige for Byens Handlende, er let forstaaeligt. Thi der er næppe noget Omraade, hvor den altfor stærke Tilvæxt har skabt en større Overflod af Kræfter, end netop dette. Der bygges jo næsten ikke et Hus, uden at der indrettes 2 à 3 Butiker deri, og de Mange, som komme til København for at søge sig et Erhverv uden at være i Besiddelse af nogensomhelst særlig Færdighed eller Uddannelse, synes at tro, at en lille Handel er noget, som Enhver kan drive, og at den blotte Existens af en Butik er et Vidnesbyrd om, at der ogsaa er Trang til en eller anden Handel og en Kundekreds, tilstrækkelig til at ernære en Familie. At Halvdelen af disse Butiker i Virkeligheden ere aldeles overflødige, og at det »Arbejde«, som præsteres af alle disse Smaa-handlende, ikke har Spor af Værdi for Samfundet, men er et absolut Spild af Kræfter og kun tjener til at gøre Forretningen daarlig for en stor Mængde andre, synes Ingen at have Øje for. Sikkert er det, at, dersom man kunde gennemføre en Lov, der forbød at opføre eller indrette nye Butiker i København i de første tre Aar, vilde man bevise Byen en sand Velgærning og mange af dem med, der nu af alle disse Butiker fristes til at begynde en Handel, som næppe kan brødføde dem og hvortil kun altfor mange af dem savne baade personlige Evner og Kapital.

At disse mange Udsalgssteder i de nye Kvarterer ogsaa skade de Handlende i den ældre By, tør maaske ikke paastaas, fordi det meste af denne Handel er saarent lokal og bundet til det allernærmeste lille Distrikt. Men for saa vidt Talen ikke er om Handel med daglige Smaafornödenheder, men om Genstande, som en Familie

kun af og til forsyner sig med og da uden Ulempe kan gaa lidt længere efter, saasom Manufakturhandel i større Stil, Udsalg af Glas og Porcellæn, af Galanterivarer m. m., have de nye Kvarterers Handlende for saa vidt skadet det gamle København, som disses Forretning ikke har nydt mindste godt af, at Byens Befolkning voxer. Mulig hænger det sammen paa lignende Maade med Klagerne over Østergades og »Strøgets« Tilbagegang; det er maaske et Spørgsmaal, om just Afsætningen nu er ringere end tidligere, men den har blot ikke faaet den forventede Fremgang, og den »Monopolværdi«, man har tillagt Butikerne paa Østergade, er derfor udelukkende kommen Butiksejerne til Gode i Form af højere Leje, der nu trykker de egentlige Forretningsdrivende. Og nægtes kan det vel heller ikke, at den Omstændighed, at »Broerne« nu er blevne hele Bykvarterer med Butiker, der endog ere rummeligere, bedre indrettede og i det Hele vel forsynede, afholder adskillige af dem, der tidligere ansaa det for nødvendigt at købe visse Varer paa Østergade, fra at søge derind. Hvad der dog maaske føles mest paa Østergade og tilsvarende Butiksstrøg, er, at der nu i vore Købstæder findes Butiker, som i alt Fald i det ydre Udstyr og vel ogsaa i den indre Forsyning kunne maale sig med Hovedstadens, saa at Pro vinsboernes Besøg og Søgning er formindsket endel.

Hvorledes det nu end forholder sig hermed, er det vist, at det for København nu langt mindre gælder om fremdeles at udvides og voxe i Folketal, end om at voxe i Velstand. Og Midlet hertil er foreløbig netop snarest at søge i en relativ Standsning af Tilvæksten. Den Virksomhed og det Forretningsliv, som nu findes i Hovedstaden, ere næppe tilstrækkelige til at give den alt til-

stedeværende Befolkning Sysselsættelse og Underhold fuldt ud. Der er for mange baade Haandværkssvende og Arbejdsmænd, som have vanskeligt ved at faa Arbejde Aaret rundt, for mange industrielle Virksomheder og end mere Udsalgsforretninger, som kun give deres Indehavere et tarveligt Udkomme. Selv om Byens Forretningsvirksomhed udadtil — og det er denne, det gælder om, hvor Talen er om at skaffe forøget Velstand — tog et ret betydeligt Opsving, vilde der næppe for det første savnes de fornødne Hænder og den fornødne Arbejdskraft. Og dersom Antallet af disse sidste fremdeles voxe, uden at hin udvikles i nogen nævneværdig Grad, saa vil den samme Fortjeneste kun blive at dele imellem flere Hænder og Velstanden blive endnu ringere. Det vilde utvivlsomt ikke være til Skade for Byen, om den i det næste Tiaar blev omtrent fri for Tilflytning og blot voxede ved sin egen indre Væxt; denne vilde allerede være mere end tilstrækkelig til at skaffe Hovedstaden de 400,000 Indb. inden Aarhundredets Udgang — og mere synes den foreløbig næppe skikket til at absorbere.

Men hertil er der kun ringe Udsigt. Selv om Befolkningens Formerelse i det næste Tiaar skulde blive forholdsvis mindre stærk end i det sidste, vil Tilvæksten dog altid udgøre omtrent $\frac{1}{4}$ Million. At Landbruget skulde kunne optage stort mere end i sidste Tiaar, synes ikke rimeligt; sættes imidlertid Landbefolkningens Tilvæxt til Gennemsnittet af de to sidste Tiaar eller ca. 50,000, bliver der dog omtr. 200,000 Mennesker tilbage, som kun have Valget imellem at udvandre eller at søge Underhold i København og Købstæderne. Og selv om man anser det for ønskeligt, at Tilstrømningen til begge foreløbig ikke bliver synderlig stor, for at de først kunne

voxe noget mere i Velstand, kan man dog paa den anden Side ikke ønske, at altfor mange Danske skulle nødsages til at søge sig et Hjem i andre Verdensdele. Fra ethvert Synspunkt gælder det derfor om at gøre alt, hvad der kan bidrage til at sætte København og Købstæderne i Stand til at underholde en stærkt og stadigt stigende Befolkning. Men det bør staa klart for alle, at det herved ikke udelukkende drejer sig om Købstadinteresser, men fuldt saa meget om Landbefolkningens Interesser, saa vist som det er dennes Sønner og Døtre, som fortrinsvis tvinges til Udvandring, naar Byerne ikke kunne modtage dem. Det gælder derfor i første Linje om at give vor Industri, vor Skibsfart og vor Handel et stærkt og kraftigt Opsving, saafremt man ikke ønsker at drive stedse flere og flere Danske i Udlændighed. Og derfor bør det staa klart for alle, at de, som fremdeles, det være sig nu ved en ligefrem brutal Visnepolitik eller ved en Skinforhandlings-Politik, der sigter paa ganske det samme Maal, hindre Gennemførelsen af den kun altfor længe udsatte Toldreform, der skal give Industri og Handel friere Hænder og større Bevægelighed, eller hindre Gennemførelsen af andre Foranstaltninger, som aabne Mulighed for Udvikling af en livlig Fragtfart og Mellemandel, derved forsynde sig ikke blot imod Hovedstaden og de enkelte Købstæder, men imod det hele Land og netop ikke mindst dets Landbefolkning.